

drenge *Harald H. Lund* (1). – Som en fyrste, nær en kejser, • men en potentat, du knejser • i din grønne hængearm. • Stolt mod himlen • over vrímlen • hæver du din gyldne barm. • • Og så regnes du for simpel, • skønt til fattig bimpel • gi'r du af din ædle saft. • Tab ej modet! • Op med ho'det! • Du gi'r folket mod og kraft *H. Thortsen* (2).

Se, humlen som slangen så listigt sig snor • langs træernes glatte bark – • mens byggen så ærligt på ageren gror ... • De to i øllet forenet sig fik • til en ærlig og listig drik *Johs. Buchholtz* (3). Her er Danmarks egen drue! Mørk af sol som biers brumlen. • Dyb og fyrig slummer styrken i de fynske pigers bryg. • Thi den danske sommer blinker i det mørke blad af humlen, • og en hjemlig brise gynger med den unge, svære byg *Marinus Børup* (4).

Fjernt i min barndoms befrugtende vår • jeg husker det yppige humleår, • da humlehaven blev til en skov, • hvor vilde, usynlige guder sov. • • Hvem husker nu humlens bedøvende duft? • Den danske sang i den krydrede luft? • Den ivrige ranke, brunskællet og ru? • Kan humlebierne summe endnu?

Der står en sødme endnu i mit sind • af humle i sol og i sommervind, • en duft så liflig og bitterlig sød – • men humlehavernes tid er død. *L. C. Nielsen* (5).

Aage Brandmose, Plukke Humle (6); *L. C. Nielsen*, Humlesangen (7).

LITTERATUR: (1) 561h 30; (2) 901; (3) 446; (4) 117c 27; (5) 647e 34; (6) 98 16f; (7) 647d 78f.

Hamp, *Cannabis sativa*

bliver indtil 3 meter høj og har særskilte han- og hunplanter; de nedre blade er dybt håndsniitdelte, de øvre smalle og savtakkede, frøene tokantede og olierige.

Navnet er fællesgermansk (oldnordisk hampr), oprindelsen uvis; det stammer sandsynligvis fra Østeuropa eller Asien. I mange stednavne: Hampelandet 1683, 1796 på Samsø, 1704 i Løjt sogn, Hampegård (indhegning til dyrkningen) 1784 i Hellevad sogn, Hampeager 1789–1803 i Vedsted sogn; måske i Hampen 1586ff Vråds herred. Strop af hamp blev fundet i bronzealdergrav ved Karøre.

LITTERATUR: 96 40; 148 1,80; 4 336,447; 6 58, 148, 238; 10 31 og 12 163.

DYRKNING

Et sagn fortæller, at danskerne bragte hamp og hør med hjem til ØFyn fra et togt over havet (Østersøen?). Men planterne ville ikke trives. Det blev ufredstider, folk kunne ikke klæde deres børn, da bad præsterne Gud om hjælp, og han modnede halvdelen af hampen, deraf lavede man tøj (1).

Planten er dyrket her i landet siden middelalderen, men aldrig i større udstrækning; en planmæssig avl optages først under de to verdenskrige og slutter med den sidste (sml. s. 120).

1511 står hampefrø anført i hoffets regnskaber, måske til fuglefoder eller oliepresning; garn og taver indføres bl.a. over Lübeck (2).

Et ret stort forbrug af hampeprodukter i sejlskibenes tid og til fiskeriet (tovværk, sejdug, garn), skomagerne (overtrukket med beg som sygarn) og landbruget (sække, reb) får regeringen til at gøre mange, men temmelig virkningsløse forsøg på at fremme den indlandske avl.

1629 befaler Christian IV, at bønderne skal dyrke hamp til flådens forsyning, 1634 sender han en række lensmænd ca. 4 tønder hampefrø, som de skal så i god og tjenlig jord, fortsætte dermed de følgende år og sende høsten til Bremerholm (orlogsværftet) (3).

10/3 1669 indskærpes bestemmelsen fra 1629, dette gentages i Christian V's Danske lov 1683 (3–13–19): hvilken bonde, som hel gård besidder og ikke årlig sår en skæppe hampefrø, og den, som halv gård besidder, en halv skæppe hampefrø, bør af sin husbond at tiltales og straffes som en modvillig og ulydig tjener, med mindre han beviser, at han ikke har tjenlig jord dertil (4). Da der var anlagt sæbesyderier og oliemøller, udstrækker en kgl. forordning 7/8 1687 påbudet til også at gælde købstæderne, hvis borgere derefter skal beså mindst en fjerdedel af jorden med hamp, hør eller roer (= raps). Det vækker dog så megen modstand, at bestemmelsen samme år bliver indskrænket til egnede købstadsjorder; den fornyes 14/8 1741, nu er også tobakken føjet til de påbudte planter (5).

1773 hedder det i vedtægt for Refsvindinge på Fyn, at hver bymand årligt skal så mindst 1 skp. hamp eller hørfrø (6).

O. 1800 anslås værdien af landets hampeavl til mellem 68.000 og 78.000 rigsdalere årlig, men det er ikke halvdelen af forbruget, der indføres hvert år 10.000 skippund (à 160 kg) eller for mindst 5 tønder guld hampereb, sejdug etc., bortset fra nogle jyske egne bliver planten sjældent dyrket (7). På grund af den udenlandske (russiske) konkurrence findes kun få danske sejl-

dugs- og sækkefabrikker, en enkelt producerer årlig for ca. 18.000 rigsdalere og beskæftiger 400 mennesker, københavnske rebslagere forarbejder for ca. 354.000 rgd. tovværk, 1797 indføres 24.827 pund fra Rusland (8). 1810 koster hampen 48 rgd. tønden (9).

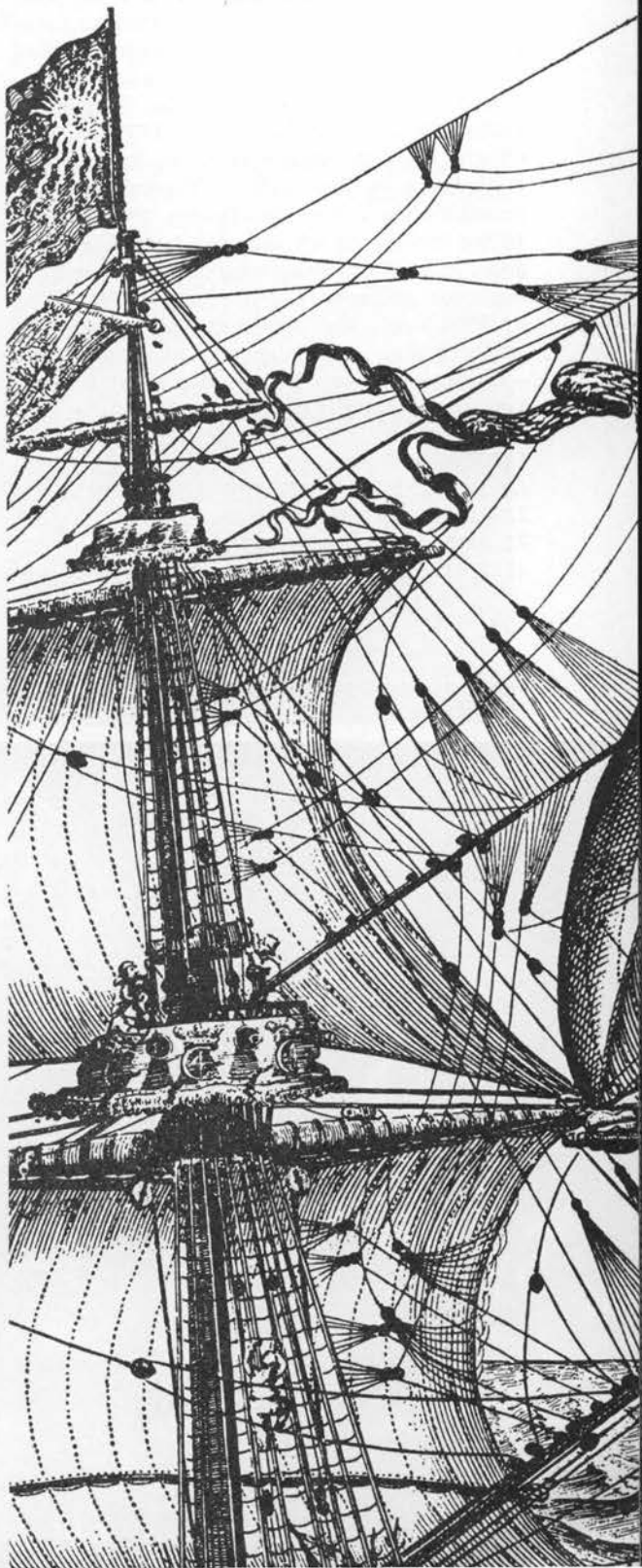
Landøkonomiske forfattere mener, at der i Danmark kan avles hamp på ca. 7.500 tdr. land, og beklager ofte, at der må importeres for så store beløb. Til opmuntring af avlen uddeler Det kgl. Landhusholdningsselskab i slutningen af 1700-t og begyndelsen af 1800-t dyrkningsanvisninger og præmier til bønder, som leverer orlogsflåden det største kvantum (10). 1793 giver kongen 300 rgd. til fremme af hør- og hampeavlen, specielt i Fyns og Århus stift (11). Under Napoleonskrigen 1807–14 og fastlandsspærringen får dyrkningen et stort opsving (12); med støtte af det Reiersenske fond og kongen besøger Carl Dalgas 1808 Tyskland, Frankrig og Schweiz for at studere hampens avl og forarbejdning (13), trykningen af hans anvisning bekostes af Landhusholdningsselskabet (14), mens Chr. Olufsen vinder den prisopgave (200 rgd.), greve C. D. F. Reventlov, Pederstrup, gennem Landhusholdningsselskabet har udskrevet for dyrkning til flåden og en teoretisk anvisning på avlen (15).

I 1800-t dyrkes hamp ved mange gårde, men bortset fra nogle østjyske egne kun til egen forsyning. 1837 er arealet 311 ha, heraf 128 ha på Fyn (16). 1809–29 bliver ved Lykkenssæde på Fyn avlet hamp i forsøg og til undervisning; lederen Schroll erklærer, at »hamp kan avles her i landet af samme godhed og sælges for samme pris som den årlig fra fremmede steder indføres« (16b), (sml. hør s. 297). Samme år (1809) opfordrer forvalter J. L. Tommesen grevskabet Frijsenborgs fæstere og selvejerbønder til at så hamp (og plante humle): »betænk, hvor vigtigt et produkt hamp er, ej blot for landmanden, men for orlogs- og koffardiflåden, og hvor skal den komme fra, når indførslen hindres og man intet vil avle«. Over 100 følger opfordringen (17).

1810 bliver i Hjørring amt dyrket mest hamp i byerne n.f. Frederikshavn, især til fiskegarn og lærred (18). Af amtsbeskrivelserne o. 1840 fremgår bl.a., at hampen kun avles et sted i Thy og ikke i Hanherred; de fleste mønske bønder ved byerne sår årlig 1 skp. frø, Ringkøbing og København amt dyrker den de fleste steder, men kun til husbehov, i Svendborg amt er avlen ganske ubetydelig (19).

1827 sælger bønder på Helgenæs sækkelærred af hamp i Århus, siden regner fiskerne den rus-

Store mængder hamp medgik til sejl og takkelage i Christian 4.s flåde. Detalje af kobberstik fra 1600-tallet i Kobberstiksamlingen. Overfor: Toppen af en ca. 3 m høj hamp-plante. (ES).

siske hamp købt i heglet stand for bedst til reb (20).

Arealet er 1861 45 ha, 1876 30 ha; under første verdenskrig bliver det kortvarig udvidet, men dyrkningen ophører så helt til anden verdenskrig, da den får sin største udbredelse: 1940 35 ha, 1941 520 ha, 1942 stiftes landssammen slutningen De samvirkende danske Hampedyrkerforeninger og det år dyrkes 1779 ha, året efter 2113 ha på arealer op til 90 ha, især ved Kolindsund og Limfjorden. Taveudbyttet var normalt knap 2 t pr. ha. Høsten 1943 gav ca. 1000 t tovværk og reb, der mest kom fiskeriet til gode. Hver avler kunne købe mindst 25 kg høstbindegarn af hamp (21). Arealet var 1960 47 ha og 1966 kun 5 ha; efter 1963 har danske tovværksfabrikker ikke kunnet spinde hampetaver. – Importen af hamp, blå og affald var 1963 230 t, af hampegarn 50 t og vævet stof 200 t.

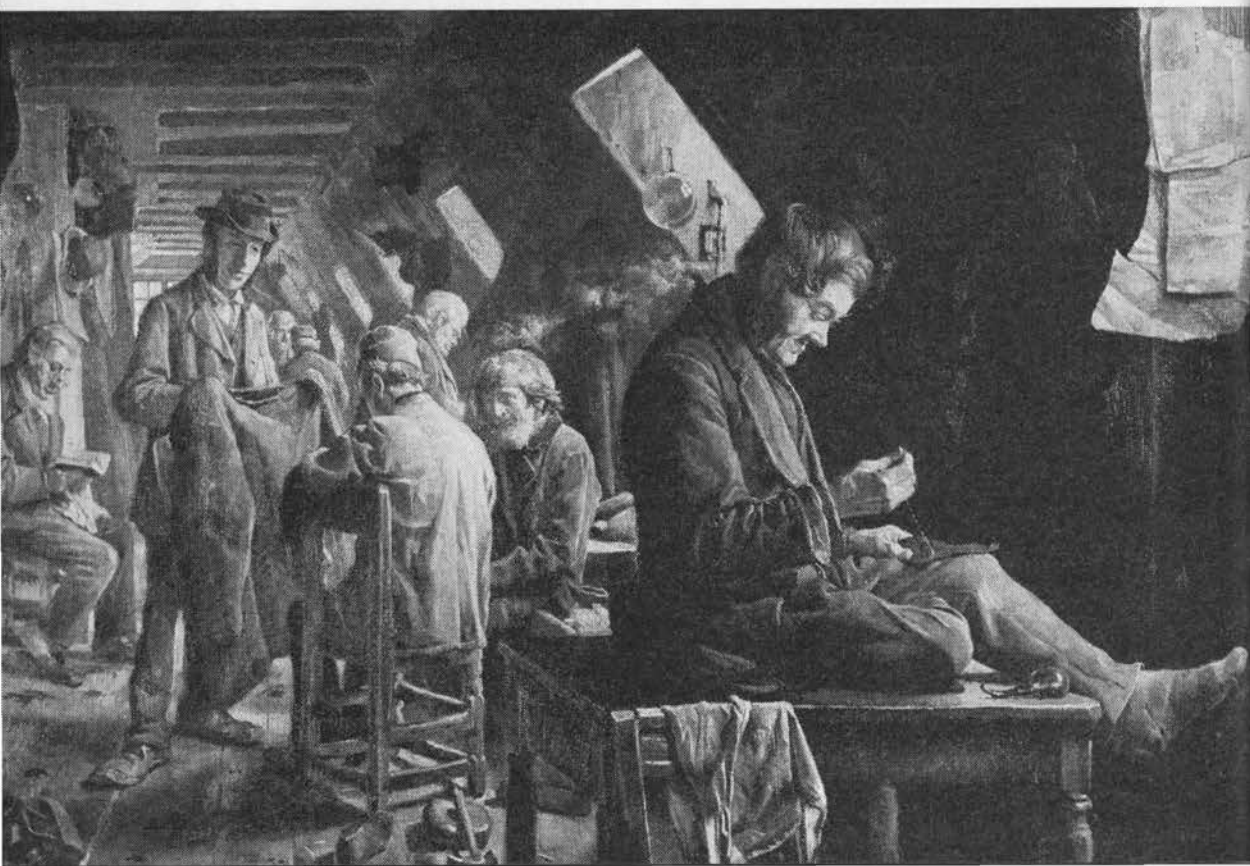
LITTERATUR: (1) 519 130; (2) 495 6,1961,107f; (3) 292 212,288; (4) 127 470f jf. 880 1809,53; (5) 739 2,1800,262; 1014 25,1932,86; 875 1917,84f; (6) 75 1,482; (7) 739 2,1800,262; 57 2,1803,43; 675 12, 1810,294 jf. 728c 4,135; (8) 322 1798,94–96; (9) 880

1810,59; (10) 194 6,180, fortalen; 880 1809,43 og 1812,170; (11) 194 4,1794,XLII,XLVII; (12) 194 ny rk. 3,1813,154; (13) 194 2,1811,176f; (14) 675 11, 1809,3–54; (15) jf. 576 2,1798,214–43; 739 2,1800, 262ff; 183 1,1919,437–41; 44 1942,54–62; (16) 191 2,267f; (16b) 277 5,1953,109f; (17) 880 1809,53f; (18) 57c 2,1810,469; (19) 320b 1833,160; 136d 1839, 246; 318 1839, 169; 567 1839 164; 201 1842, 367; (20) 996 1954,90; (21) 191 2,267f; 44 50f,63; 65 14/10 1943, jf. 992 1953,716.

SÅNING OG HØST

»Hampelandet« lå på stakkepladsen uden for porten (Falster; 1). Hampen skulle helst sås 1. maj (Mols; 2), det var uheldigt at så hamp og hør i den uge, hvori 15/5 faldt (3), og ugedagen, som 1. juledag havde i kalenderen (Møn; 4). Såsnart hanplanterne – *galderne* (beslægtet med gold) – har blomstret (nogle uger før hunplanterne), skal stykket *galdres*, dvs. hanplanterne luges bort, man mener, at de giver en finere tave end hunplanterne, derfor må de ikke blandes sammen under forarbejdningen (5,6). I Framlev herred, Århuseggen, bliver hampen ikke galdret (o. 1825; 7). Når frøene er modne, skal resten

Skomagergangen på Almindeligt Hospital i København. Maleri af Alfred Schmidt, 1883. Københavns By-museum.

Brandslanger fremstilledes af hamp. Maleri af Paul Fischer: »Det brænder«, 1900.

af marken ruskes (8) ved fuldmåne, men ikke i den månedsdato den er sået (3).

LITTERATUR: (1) 308b 266f; (2) 161 1906/23: 2042; (3) 488g 1,75,143; (4) 1009 7,1918,25; (5) 1008 4,1916,605f; (6) 739 2,1800,206; (7) 806j 81; (8) 688 2,1805,97.

FORARBEJDNING OG ANVENDELSE

Hampen bliver behandlet som hørren (s. 302ff) og på gården anvendt til paklærred og sække til brødkorn samt til dækkener, vindmøllesejl, muleposer, poser til mostpresning strikket med pinde, tovværk og reb, søller til væven og underdynevår (1), mest til hjemmespundet reb til køtøjr (Bjerre herred før 1850; 2).

Sorteringen af bedste og dårligere hamp er mændenes aftenarbejde om vinteren; blåren bliver spundet på håndten eller præsevinde og om

foråret snoet til reb og tøjlr (3); bønderne på Helgenæs sælger sækkelærred o.a. hampeprodukter i Århus (4).

Største og bedste hampeaffald spindes til tyndt reb til kreaturernes klapgrime og gæssenes tøjlr (Falster; 5); køerne har fodtøjlr og stagestump af hamp, bagtøjlr af humleranker (*ranketøjlr*), fårene står altid i ranketøjlr, kun ved mund og pæl er det af hamp; lang hamp bliver slået til fårs og køers hovedlag (NVFyn; 6), køernes hornreb er altid af hamp (Jylland; 7). Til køer, der æder tøjlr, blandes svinebørster, heste- eller kohalehår i det (NFyn, ØJylland; 8).

Fiskere dyrker hamp til deres reb, liner, garn og net, deraf spinder konerne på rok forgarn og mellemrum (9).

Jyske hyrde drenge laver piskesnerte af gammelt optrevlet hamperreb (7).

Stænglerne og affald fra bearbejdningen (*skæ-*

verne) kan bruges til papir, frøolien til belysning, sæbe, vogns mørelse m.m., presseresterne giver et godt kvægfoder (10). Affaldet fyrer man med i bilæggerovnen (Falster; 5).

Frøene er gode til høns (1648; 11), bruges nu mest til burfugle (12), under anden verdenskrig gav de en marcipanerstatning (13).

Hamp plantes undertiden i dekorative bladgrupper (14).

Den importerede råvare forarbejdes til brandslanger, sejldug, sække, net, tovværk, snører m. m., hampeblår anvendes til tætning (værk).

LITTERATUR: (1) 955 1956,128 (1600-t); 739 2,1800,262; 398 1806, 881; 320 1827 102; 102 1828, 180; 865 74f; 760 188, 224; 308b 266f; 944b 54; 250b 39; (2) 250 52; (3) 631 28/12 1950; 24b 82; 760 224; 794 2.3,1891-92,135 (Randers s. o. 1850); (4) 320 1827,102; (5) 865 74f; (6) 760 58,224; (7) 328e 56,88; (8) 760 224; 996 1954,90; 256 12,1918, 20; (9) 631 28/12 1950; 488f 5,1893,67; 996 1954,

89f; 854 17,1949,77f; (10) 739 2,1800,270; 398 1806, 881; 599b 1,464; (11) 1011 1920,117; (12) 739 2,270; 107; (13) 65 14/10 1943; (14) Haveejerens Håndbog 1944, 184.

LÆGEMIDLER

1300- eller 1400-t: kogt hamp indtages som modgift og mod uren væske fra hjertet; rå og knust til salve og omslag på slangebid; rammes hjorten af pil, løber den til en hamp, river frøene løs med munden og lægger dem på såret, så falder pilen ud og såret læges (1).

Frøenes saft dryppes i øre mod orm (begyndelsen af 1400-t; 2).

Kogt hamp indtages, når man har spist noget giftigt og usundt, hermed fordrives mavens og hjertets urenheder; lægges knust på slangebid, såret hjort osv., se ovenfor (1400-t; 3).

Hampefrø og løvstikkerod koges i vand og drikkes for pokker (kopper eller syfilis) (1533; 4).

Meget varmt mælkekokt af frøene drikkes

Fiskegarn blev fremstillet af hamp og dyppet i dekokt af hampeblade for at lokke fiskene i nettet. Maleri af Anton Dorph, 1859.

